

Висоцька Г. В.

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Мерквіладзе Саломе

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА ГРАМАТИКО-СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Статтю присвячено дослідженню способів досягнення еквівалентності під час перекладу англомовного художнього тексту.

Розглядаючи визначення еквівалентності різними вченими, важливо розуміти, що в основі еквівалентності лежить гіпотетична можливість перекласти текст. Однак на практиці не завжди можна домогтися повної тотожності текстів оригіналу та перекладу через відмінності в мовних системах. Тому еквівалентність перекладу визначається лексико-семантичними, граматико-синтаксичними та стилістичними властивостями вихідного тексту, що мають бути збережені у перекладі.

Дослідження проводилося шляхом порівняльного аналізу збірки оповідань американського письменника Стівена Кінга «Ярмарок нічних жахів» та її перекладу на українську мову на двох мовних рівнях: лексико-семантичному та граматико-синтаксичному.

Дослідження лексико-семантичних засобів досягнення еквівалентності під час перекладу збірки оповідань С. Кінга «Ярмарок нічних жахів» свідчить, що засобами збереження лексико-семантичних характеристик вихідного тексту у перекладі виступають такі перекладацькі трансформації: генералізація, конкретизація, модуляція, транслітерація і транскрипція, калькування, антонімічний переклад, додавання та вилучення слів.

Необхідність використання зазначених трансформацій пояснюється розбіжностями лексико-семантичних систем та стилістичних норм англійської та української мов, контекстом та розходженням національно-культурних традицій країн.

Грамматико-синтаксичні засоби досягнення еквівалентності представлені такими перекладацькими трансформаціями, як: членування та об'єднання речень, граматичні заміни, перестановки та антонімічний переклад. Широке застосування цих трансформацій має на меті подолання граматико-синтаксичних розходжень між текстом оригіналу та текстом перекладу, відмінностей у граматичних системах двох мов, а також культурних розбіжностей.

Ключові слова: еквівалентність, переклад, розбіжності, система мови, стилістичні норми, національно-культурні традиції, лексико-семантичні трансформації, граматико-синтаксичні трансформації.

Постановка проблеми. Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення тексту як об'єкта перекладу, а також функціональний погляд на перекладацьку діяльність, що характеризує сучасні дослідження у сфері перекладознавства, визначають той факт, що базовою категорією перекладу є еквівалентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій
Питанню еквівалентності присвячено праці таких відомих українських та зарубіжних учених, як В. Виноградов [5], Н. Гарбовський [6], Л. Латишев [10], В. Балахтар [2], Ю. Найда [17], С. Гелверсон [16] та інших.

Але незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених цій проблемі, перекладацька еквівалентність все ще залишається у фокусі уваги теорії перекладу та є одним із найбільш дискусійних і суперечливих.

Розглядаючи визначення еквівалентності різними вченими, важливо розуміти, що в основі їх лежить поняття «перекладності», тобто гіпотетичної можливості перекласти текст. Загальновідомо, що різні типи текстів мають різний ступінь перекладності. Так, найбільш складними прийнято вважати художні тексти, бо під час їх перекладу неминуче доводиться передавати і зміст, і форму,

а саме мовні характеристики вихідного тексту [1, с. 78].

Цей критерій дозволяє виділити три підходи – абсолютну перекладність, відносну перекладність і неперекладність. Абсолютна перекладність представляється недосяжним ідеалом, еталоном, на який повинні орієнтуватися перекладачі. Однак на практиці не завжди можна домогтися повної тотожності текстів оригіналу та перекладу через відмінності в мовних системах. Тому для перекладача важливим є не рівень еквівалентності, а можливість здійснювати міжмовну комунікацію [8, с. 69].

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз способів досягнення еквівалентності під час перекладу англomовного художнього тексту шляхом порівняльного аналізу збірки оповідань американського письменника Стівена Кінга «Ярмарок нічних жахів» [19] та його перекладу на українську мову, виконаний групою перекладачів у складі К. Грицайчук, О. Красюка, О. Любенко, А. Пітика та А. Рогози [20].

Виклад основного матеріалу. Питання про критерії перекладацької еквівалентності є ключовим у межах наукової дискусії про переклад художнього тексту. Воно пов'язане насамперед з необхідністю виявити ті властивості тексту, які повинні бути відтворені в тексті перекладу, що зумовлено перш за все неможливістю передати всі аспекти вихідного тексту. Як головні властивості під час перекладу тексту вчені беруть до уваги різні аспекти: семантичний компонент тексту, предметний зміст, синтаксичні структури, стилістичну специфіку, лексичний склад і комунікативний ефект [9; 12; 13; 14; 17]. Способом збереження тих чи інших властивостей тексту оригіналу під час перекладу виступають різноманітні трансформації лексико-семантичного граматико-синтаксичного характеру

Для того щоб зрозуміти, як це завдання реалізується на практиці, розглянемо, яким чином еквівалентність досягається у перекладі оповідань С. Кінга «Ярмарок нічних жахів» на українську мову.

Аналіз проводився на двох мовних рівнях: лексико-семантичному та граматико-синтаксичному.

Для аналізу лексико-семантичних засобів, які використав перекладач для досягнення функціональної еквівалентності під час перекладу збірки оповідань С. Кінга «Ярмарок нічних жахів», були використані такі словники: Великий тлумачний словник сучасної української мови [4] та Collins English-Ukrainian Dictionary HarperCollins Publishers [15].

Автори, що досліджували лексико-семантичні засоби досягнення еквівалентності під час перекладу художніх текстів, відзначають, що на лексичному рівні основною проблемою, яка виникає під час перекладу, є невідповідності у смисловій структурі слова в різних мовах [7]. Саме ці невідповідності викликають «різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [7, с. 39], іншими словами – лексичні трансформації.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що функціональна еквівалентність під час перекладу збірки оповідань С. Кінга «Ярмарок нічних жахів» може досягатися в результаті використання перекладачем таких трансформацій, як:

– *генералізація*, в результаті якої в тексті перекладу використовується лексична одиниця з ширшим значенням, порівняно з текстом оригіналу [7, с. 45], наприклад:

(1) “Buy a few *Twinkies* «Бісквітків собі там while you’re at it” [19]. прикупили» [20].

У прикладі (1) в тексті оригіналу означає різновид печива з кремовим наповнювачем. Перекладач, розуміючи, що читач може не знати про таке печиво, використовує в перекладі слово *biskvit*, що має більш широке значення, порівняно з одиницею у тексті оригіналу.

(2) “One of the *EMTs* «... питає в Рея один says to Ray” [19]. з *медиків*» [20].

У прикладі (2) скорочення *EMTs* у мові оригіналу використовується, коли йдеться про лікарів швидкої. У тексті перекладу використовується одиниця з широким значенням – медики. Це пов'язано з тим фактом, що в Україні немає окремої спеціалізації для лікарів швидкої.

– *конкретизація*, внаслідок якої «слово ширшої семантики в оригіналі замінюється словом вужчої семантики» [7, с. 39] в тексті перекладу, наприклад:

(3) “...during the *Nixon* «...за часів Ніксона...» years...” [19]. [20].

У прикладі (3) словосполучення *Nixon years* потребує пояснень. Не кожен читач володіє

фоновими знаннями і розуміє, що йдеться про часи президентства Річарда Ніксона. Саме тому перекладач уточнює, що події відбувалися «...за часів Ніксона...».

(4) “*All the others – Marlee, Vicky, my father, Mama Nonie – were just collateral damage*” [19].

У прикладі (4) використовується військовий термін “*collateral damage*”, що означає *супутній збиток*. У цьому контексті мається на увазі, що життя людей, про яких йдеться, малозначне на тлі великої мети. Саме цей факт зумовив рішення перекладача використати лексичну модуляцію. У результаті чого в перекладі з’явився вираз *гарматне м’ясо*, що також має відношення до військових дій.

(5) “*07 Huffy*” [19].

(6) “*Doug Clayton*” [19].

(7) “*Wally World*” [19].

Як бачимо, транслітерація і транскрипція використовуються у передачі власних назв. При цьому, як видно з наведених прикладів, перекладач часто використовує ці трансформації в парі (див. приклади (6); (7)). Слід особливо зауважити, що з точки зору комунікативно-функціонального підходу ці трансформації не дуже ефективні, бо

(8) “*Paratroops from Hell*” [19].

(9) “*The Broken Windmill*” [19].

Як бачимо із прикладів (8), (9), перекладач копіює структуру та склад лексеми оригіналу, що в деяких випадках веде до виникнення нового слова або словосполучення у мові перекладу. Саме тому калькування часто відносять до способів словотвору.

(10) “*I became convinced that if my old wagon did shit the bed, it would do so there*” [19].

У прикладі (10) дієслова «*convinced*» в англійській мові та «*сумніватися*» в українській мають протилежні значення, тому, щоб передати вихідну думку автора, перекладач використовує негативну форму дієслова «*сумніватися*».

(11) “*It was never rewritten, let alone published, because I lost it*” [19].

У прикладі (11) перекладач використовує одночасно дві трансформації: додавання та вилучення. На початку речення перекладач використовує прислівник «*відтоді*», якого не було у вихідному

– *модуляція*, або смисловий розвиток передбачає контекстуальну заміну, що часто зумовлено розбіжностями мовленнєвих норм і традицій у мовах оригіналу й перекладу [7, с. 28], наприклад:

«Решта – Марлі, Вікі, батько, Мама Ноні – усі вони стали гарматним м’ясом» [20].

– *транслітерація і транскрипція* – відтворення форми лексичної одиниці тексту оригіналу за допомогою літер та звуків мови перекладу. Так, під час транскрибування звукова форма слова відтворюється за допомогою фонем, а за транслітерації – за допомогою алфавіту мови перекладу [9, с. 210], наприклад:

«Гаффі» 2007» [20].

«Даг Клейтон» [20].

«Воллі-ворлд» [20].

базуються на нормативних звукових відповідностях.

– *калькування*, яке полягає в тому, що складові частини слова або словосполучення у тексті оригіналу замінюються їхніми прямими відповідниками в тексті перекладу [22, с. 156], наприклад:

«Парашутисти з Пекла» [20]

«Поламаний вітряк» [20].

– *антонімічний переклад*, що полягає в заміні форми слова або словосполучення на протилежну, при цьому значення одиниці зберігається [7, с. 30], наприклад:

«Я не сумнівався — якщо мій старенький «Форд» гинеться, то це станеться саме тут» [20]

– *додавання слів*, що полягає у додаванні в текст перекладу лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу тексту оригіналу та/або дотримання мовленнєвих і мовних норм мови перекладу [7, с. 48], наприклад:

«Відтоді я ніколи не переписував і не публікував це оповідання, бо загубив його» [20].

тексті, але він мався на увазі і був експлікованим перекладачем. Водночас у перекладі вилучається дієприслівниковий зворот *let alone* як надлишковий, на думку перекладача.

– *вилучення слів* – усунення в тексті перекладу тавтологічних лексичних елементів, які за

(12) “*Blake had no idea of what was going on, but he knew it was bad*” [19].

У прикладі (12) перекладач опускає особовий займенник під час перекладу як семантично надлишковий.

Отже, аналіз фактичного матеріалу свідчить, що для досягнення функціональної еквівалентності під час перекладу художнього тексту перекладач використовує лексико-семантичні перетворення з метою подолання розбіжностей у лексико-граматичних системах англійської та української мов, відмінностями їхніх стилістичних норм та правил синтагматичної сполучуваності лексем.

Порівняльний аналіз збірки оповідань С. Кінга «Ярмарок нічних жахів» та їх перекладу на українську мову з точки зору їх граматико-синтаксичної відповідності свідчить, що «тільки незначна частина англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру та порядок компонентів. Більшість речень під час перекладу вимагає застосування граматичних трансформацій» [7, с. 22]. Причинами використання граматичних трансформацій виступають: розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних кате-

(13) “*Rather there was an ice-queen glamour about her that made Kat think of Ingrid Bergman*” [19].

У прикладі (13) структура вихідного речення була повністю змінена. Замість складного синтаксичного звороту *Rather there was an ice-queen glamour* у тексті перекладу була використана проста синтаксична структура *Радше вона мала шарм Снігової королеви*.

– *Об’єднання речень*, перетворення складного речення у вихідній мові в просте речення

(14) “*George knew better than to allow his brother to play, however; he was supposed to be taking care of Pete while their parents were at work*” [19].

У прикладі (14) перекладач використовує прийом об’єднання з метою зберегти цілісність та зв’язаність думки автора.

– *граматична заміна*, тобто заміна форми мовної одиниці вихідного тексту на іншу форму

(15) “*Fast-forward nearly forty years*” [19].

нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту [7, с. 50], наприклад:

«Блейк гадки не мав, що відбувається, але розумів: щось погане» [20].

горій, різний обсяг змісту граматичних форм, а також розбіжності в мовностилістичних нормах текстів мови оригіналу та мови перекладу.

У ході аналізу нами було зафіксовано використання таких граматичних трансформацій для подолання розбіжностей між англійською та українською мовами на граматичному рівні:

– *Членування речення* – прийом, за якого синтаксична структура в тексті оригіналу поділяється на дві або більше предикативних конструкцій у тексті перекладу [11, с. 169].

Використання членування як синтаксичного прийому зумовлене тим фактом, що англійській мові властиві більш економні способи вираження думки, ніж в українській мові. Іншими словами, українська мова є більш дискретною в порівнянні з англійською.

Трансформація членування призводить до перетворення простого речення вихідної мови в складне речення мови перекладу, при цьому складні синтаксичні конструкції речень замінюються простими [11, с. 169].

«Радше вона мала шарм Снігової королеви – це навіювало Кат думки про Інґрід Бергман» [20].

в мові перекладу або зміна синтаксичної структури вихідного речення під час перекладу за допомогою об’єднання декількох простих речень.

У більшості випадків цей прийом використовується, коли речення у вихідному тексті тісно пов’язані між собою за змістом, і тому їх об’єднання логічно обґрунтовано, наприклад:

«Проте Джордж був достатньо розсудливим, щоб не дозволяти брату в неї грати; він-бо мусив дбати про Піта, поки їхні батьки були на роботі» [20].

цієї ж одиниці в тексті перекладу. Треба відзначити, що це перетворення може стосуватися граматичної одиниці будь-якого рівня: форми слова, частини мови, члена речення або навіть цілого речення, наприклад:

«Перенесімося вперед на сорок років» [20].

У прикладі (15) безособове речення у тексті перекладу замінено на наказове речення.

– *перестановка*, тобто зміна розташування мовних елементів у тексті [3, с. 191]. Мовними

(16) “*There they’d play a game Normie Therriault had invented*” [19].

У прикладі (16) відбувається зміна розташування підмета та присудка у підрядному означальному, що пов’язано з фіксованим порядком слів в англійській мові та нефіксованим – в українській.

Висновки і пропозиції. Дослідження засобів досягнення еквівалентності на лексико-семантичному та граматико-синтаксичному рівнях свідчить, що способом досягнення еквівалентності під час перекладу художніх текстів виступають перекладацькі трансформації.

Необхідність їх використання пояснюється на лексико-семантичному рівні розбіжностями лек-

одинацями, що міняють своє розташування, можуть бути слова, словосполучення, головні та підрядні частини складних речень, а також цілі речення, наприклад:

«Там вони бавитимуться в гру, яку придумав Нормі Теріо» [20].

сико-семантичних систем англійської та української мов, відсутністю однослівних відповідників в українській мові, контекстом та розбіжностями національно-культурних традицій країн.

Використання граматико-синтаксичних трансформацій має на меті подолання граматико-синтаксичних розходжень між текстом оригіналу та текстом перекладу, відмінностей у системах двох мов, а також культурних розбіжностей.

Перспективу дослідження вбачаємо в дослідженні способів досягнення еквівалентності під час перекладу на комунікативно-прагматичному рівні.

Список літератури:

1. Бабенко Л. Г., Казарин Ю. В. Лингвистический анализ художественного текста. Москва : Флинта : Наука, 2003. 496 с.
2. Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL: <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm>
3. Бархударов Л. С. Язык и перевод. (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва : Междунар. Отношения, 1975. 324 с.
4. Великий глумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1736 с.
5. Виноградов В. С. «Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)». Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
6. Гарбовский Н. К. Теория перевода. Москва : Изд-во МГУ, 2004. 544 с.
7. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2001. Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. 303 с.
8. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода : учеб. пособие. Москва : «ЧеРо», совместно с «Юрайт», 2000.
9. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
10. Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность перевода и способы её достижения. Москва : Академия, 2003. 192 с.
11. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва : Московский лицей, 1996. 208 с.
12. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 214 с.
13. Eco U. *Dire quasi la stessa cosa*. Milano : Bompiani, 2010. 391 p.
14. Jäger G. *Translation und Translationslinguistik*. Halle : Niemeyer, 1975. 214 p.
15. Collins English-Ukrainian Dictionary HarperCollins Publishers.
16. Halverson S. The concept of equivalence in translation: much ado about nothing. *Target*. 1997. № 9 (2). P. 207–233.
17. Nida E. Taber C. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden : Brill, 1982. 218 p.
18. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester-UK : St. Jerome Publishing, 1997. 160 p.
19. King S. *The Bazaar of Bad Dreams*. London : Hodder & Stoughton, 2016. 507 p. URL: <https://ru.scribd.com/book/286544922/The-Bazaar-of-Bad-Dreams-Stories>
20. Стивен Кинг. Ярмарок нічних жахів : збірка оповідань / пер. з англ. К. Грицайчук та ін. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 448 с. URL: <https://www.rulit.me/books/the-bazaar-of-bad-dreams-read-414172-1.html>

Vysotska G. V., Merkviladze S. LEXICO-SEMANTICAL AND GRAMMATICO-SYNTACTICAL MEANS TO ACHIEVE EQUIVALENCE IN FICTION TRANSLATION

The article is devoted to the analysis of language means to achieve equivalence in translating English-language fiction.

Considering the definition of equivalence proposed by different scientists, it is important to understand that concept of equivalence is based on a hypothetical possibility to translate text.

However, in practice it is not always possible to achieve complete identity of the translation with the source text because of differences in language systems. That's why the equivalence of translation is determined by lexical-semantic, grammatical-syntactic and stylistic peculiarities of of the source text to be conveyed while translating

The study was based on a comparative analysis of the stories of modern American writer King S. The Bazaar of Bad Dreams and their translation into Ukrainian. The material was analyzed at two language levels: lexical-semantic and grammatical-syntactic

The investigation of lexical-semantic means to to achieve equivalence in translating the stories of modern American writer King S. The Bazaar of Bad Dreams are the following transformations: generalization; concretization; modulation; transliteration and transcription; calque, antonymous translation, word addition and word omission.

The necessity of using these transpositions is explained by the differences in the lexico-semantic systems and stylistic norms of English and Ukrainian, context and the unlikeness of their national and cultural traditions.

The grammatical-syntactic means of achieving equivalence are represented by the following transformations: sentence fragmentation, sentence integration, the change of grammatical forms, transpositions and antonymic translation. The wide use of these transformations is aimed to overcome the differences in the grammar systems of English and Ukrainian, as well as national and cultural traditions.

Key words: *equivalence, translation, differences, language system, stylistic norms, national and cultural traditions, lexical-semantic transformations, grammatical-syntactic transformations.*